

Orgonaépítés Közép-Európában

2005. október 20–21-én az Északi-Kárpátok lábainál, festői környezetben fekvő felvidéki kisváros, Rózsahegy adott otthont a 2. Szlovákiai Nemzetközi Organológiai Konferenciának. A tudományos összejevetelt a Szlovákiai Bach Társaság és a Szlovák Katolikus Egyetem Pedagógiai Fakultása rendezte. Míg az első ilyen mű tanácskozás középpontjában öt évvel ezelőtt a műemlékorgonák védelme állott (ld. tudósításunkat lapunk VIII. évfolyamának 509. oldalán), az előadók ezúttal a közép-európai orgonaépítés jelenéről adtak számot, s igyekeztek felvázolni kívánatos és lehetséges jövőjét is.

A cseh, lengyel, magyar, szlovák, szlovén organistákon, organatörténészeken kívül ír, német, osztrák és svájci szakembereket is meghívtak a szervezők. Az utóbbiak előadásából nemcsak országaik rendkívül gazdag, sokszínű és igényes orgonaépítészeti képe rajzolódott ki, hanem nyilvánvalóvá váltak azok a gazdasági és szellemi, társadalmi különbségek is, melyek a volt szovjet megszállási övezet népeit a szerencsésebb országoktól még az Európai Unión belül is elválasztják. Természetesen a mai nyugati társadalmak nemcsak szép és adaptálható mintákat kínálnak keletbeli szomszédaiknak. Fejlődésük sok új, ma még részben megoldatlan problémát is felvetett, melyekkel a jövőben valószínűleg az Unió fiatal tagjainak is szembe kell nézniük.

Martin Hobi svájci professzor referátumából többek között kitént, hogy hazája orgonaépítőinek az országon belül alig akad nagyobb megrendelésük. A műemléki értékű hangszereket már mind restaurálták, s az egyházközségek az újabb orgonákat is állandóan gondoztatják. Elhanyagolt orgona ebben az országban nem található! A svájci orgonaépítő cégek azonban igen keresettek külföldön, mely a rendkívül magas képzési és szakmai színvonalnak köszönhető. Az orgonák ára regisztrerenként 16–20 ezer euró (4–5 millió forint) között van. Az új hangszerek egy részének stílusa XVIII. századi vagy korábbi mintákat követ (köztük kópiák is talál-

hatók), de számos orgona készítését a francia vagy a német romantika hangzásvilága ihlette. Ezen felül, az egyes cégek hangszerei a műhelyek saját intonálási gyakorlata és stílusa miatt is különböznek a másiktól. Az orgonahomlokzatok kiképzésében rendre új, eddig nem használt anyagok is szerepet játszanak. Svájcban 1980-ig csak barokk orgonákat restauráltak, azóta pneumatikus és elektropneumatikus hangszerek is bekerültek a védett instrumentáriumba.

Jiří Kocourek, a németországi „Ars Organi” folyóirat egyik szerkesztője —távollétében felolvasott— előadásában az orgonakultúra jövője szempontjából fontos feladatnak nevezte a mai, elsősorban a szórakozásra irányuló ifjúság (megfogalmazásában: „Spaßgesellschaft”) érdeklődésének felkeltését a hangszer iránt. A kortárs német orgonaépítész két fő irányzatának az univerzális stílust (mely Cavaillé-Collra hivatkozva gyakran franciás vonásokat is hordoz) és a historizmust nevezte. Úgy vélte, a mai német orgonaépítésnek nincs saját, korszerű nyelvezte.

Johann Trummer gráci professzor az ausztriai és szlovákiai orgonakultúra különbségeire utalva első helyen a minőségi pap-, organista- és orgonaépítő-képzés fontosságát hangsúlyozta. Kiemelte: az egyházzene akkor töltheti be (apostoli) küldetését, ha egyaránt magas színvonalú a liturgiában és a koncerten; így lehet képes arra is, hogy megszólítsa azokat, akik az egyházon kívül élnek. Előadásának másik részében rámutatott a régi, népegyházi szemlélet egyes mai hátrányaira. Bár a szlovákiai népeségben az ausztriaiánál jóval magasabb a papság aránya, a sok új (1989 után keletkezett) egyházi feladat között a kulturális örökség ápolása gyakran háttérbe szorul. A nem klerikus egyháztagnak többek között ez is fontos teendője lehet. Véleménye szerint az osztrák katolikus egyház erősségét nem a püspöki hivatalok, hanem a jól szervezett, a feladatokat vállaló, öntevékeny helyi közösségek jelentik.

Marian Mayer pozsonyi kutató előadásában a folyamatban lévő szlovákiai orgonafel-mérés eredményeiről számolt be (N. B. Gergely Ottmár és Karl Wurm jegyzéke még a történeti értékű mechanikus hangszerek közül sem mindet vette számba), Stanislav Šurin nagyszombati orgonaművész pedig a szlovákiai orgonaeépítészet elmúlt másfél évtizedéről adott számot. Úgy vélte, hogy hazájában ma sincs még olyan orgonaeépítő, aki képes lenne elfogadható színvonalon új hangszert készíteni. E körülmény — a szakértői hálózat hiányával és némely egyházi személyek felelőtlen jóhiszeműségével társulva — a közelmúltban rendkívül súlyos visszaélésekhez vezetett.

Jiří Sehnal brünni professzor az orgonakultúra társadalmi megbecsülésével, különösen az általa a diktatúra idején múzeumi keretek között létrehozott orgonabarát társaság tevékenységével foglalkozott. Az egyesület iránt az utóbbi évtizedben csökkent az érdeklődés. Petr Koukal a csehországi orgonaeépítésben bekövetkezett változásokról számolt be. A korábban vezető szerepet játszó krnovi Rieger-Kloss-vállalat a szocialista piac elvesztését követően, 1993-tól, vegyes, azaz sípos és elektronikus hangkeltésű orgonák gyártásába kezdett. A pénzügyi mutatók javítása érdekében tett művészi engedmények azonban nem vezettek eredményre, s a cég 2003-ban már egyetlen új orgonát sem állított fel. A másik, kutna horai orgonaeépítő vállalat a politikai változást követően felhagyott az olcsó, pneumatikus orgonák építésével. Koukal néhány új cég működéséről is beszámolt; közülük különösen Vladimír Šlajch üzemének hangszerei voltak figyelemreméltóak. Délnémet barokk stílusban készült kétmanuális orgonái nemcsak megjelenésükkel, hanem — a lejátszott hangfelvételeknek köszönhetően — hangzásukkal is különleges élményt jelentettek a konferencia résztvevőinek.

A ljubjanai Dalibor Miklavčič, Bécsben és Milánóban végzett ifjú orgonaművész adott tájékoztatást a szlovéniai orgonaeépítésről. Hazájában jelenleg négy orgonaeépítő vállalkozás működik, mely az ország kis területe miatt erős versenyhez vezetett. Ez nemcsak az árak csökkentését, hanem egyéni orgonaeépítői stílusok kialakulását is segítette. A szlovén orgonaeépítésnek szoros a kapcsolata a nyugat-európaival; nemcsak új orgonák építésébe, hanem restaurálásokba is gyakran vonnak be külföldi

szakembereket (pl. Göteborgból, Drezdából). Miklavčič többek között bemutatta a ljubjanai Szt. Szaniszló Kollégium új, hárommanuális, 50 regiszteres, mechanikus, kettős regisztertraktúrájú hangszerét, mely a maribori egyházmegye 1989-ben alapított orgonaeépítő üzemének 52. opusza. A hangszer a szlovén katolikus egyház által működtetett középfokú egyházzene-oktatási intézményt és a város koncertéletét egyaránt szolgálja. Az előadó a jövő teendőiként az orgonaszakértők képzését illetve a papképzésben a liturgikai-zenei ismeretek bővítését nevezte meg.

Ireneusz Wyrwa fiatal lengyel orgonaművész referátumának bevezetőjében utalt hazája mai egyházi orgonazenéjének rendkívül alacsony színvonalára. A kántorok képzettsége igen hiányos, az egyházzenei szolgálat a köz tudatban összekapcsolódik a dilettantizmussal. Az előadó úgy vélte, hogy a papság a jelen helyzetet általában mégis kielégítőnek tartja, sőt, egyes tagjai szerint „a liturgiát meg kell óvni a művészet hatásadásától.” E gondolkodásnak megfelelően az orgonákat sokhelyütt nem gondolják rendszeresen, s az elektronikus pótlékokat is alkalmasnak ítélik a liturgikus szolgálatra. A 90-es évektől a lengyel orgonakultúra fellendítésében — új hangszerek készítésével, restaurálásokkal — német orgonaeépítő cégek is szerephez jutottak, bár igazi konkurencia a német és lengyel orgonaeépítők között a munkabérek jelentős különbsége miatt nem alakult ki. Wyrwa szerint a hazai üzemek orgonái technikailag már nagyrészt jó színvonalon készülnek el, az intonálásban, az orgonák hangzásában azonban még sok a kívánivaló.

A magyarországi előadók közül Dávid István a Magyar Református Egyház orgonaeépítészetéről adott — a sajátos történeti előzményeket is felvázoló — tájékoztatást. Kormos Gyula beszámolt a Magyarországi Evangélikus Egyház vezetőinek a sípos orgonákhoz való pozitív hozzáállásáról, bemutatta az egyházban az utóbbi 15 évben épült új és restaurált orgonákat, valamint a közelmúltban befejezett részletes felmérés alapján az evangélikus templomok történeti orgonáinak állományát. Enyedi Pál a magyarországi orgonaeépítés XX. századi viharos történetéről, az orgonakészítés mai jellegzetességeiről, főbb mutatóiról igyekezett összefoglaló képet felvázolni, majd — kitérve

az orgona liturgikus kihasználatlanságával kapcsolatos visszaélésekre— a lehetséges jövőről alkotott elképzeléseit osztotta meg hallgatóságával.

A konferencia előadóit a szervezők egy fél-napos késmárki kirándulással örvendeztették meg. A patinás szépasságú kisvárosban, a Thökölyek ősi fészkeiben három értékes régi orgona is található, közülük az evangélikus fatemplomban álló, Németországban kiképzett szlovák szakember által nemrég restaurált XVIII. századi orgona igazi meglepetésnek bizonyult: a gyönyörű, festett orgonaszekrényt és az elbűvölő, éneklő orgonahangot sokáig csodálták az egybesereglett szakértők. (A templom értékes festett berendezési tárgyait szemlélve az egyik németajkú résztvevőnek feltűntek a német nyelvű feliratok. Azok eredetéről, az egykor jelentős, országgrésznyi területen élt cipszer közösség létezéséről azonban mit sem

tudott...) Ugyancsak alkalom nyílt a Szent Kereszt-plébániatemplom 1651-ből származó és a közelmúltban ismét működőképessé tett, művesen faragott szekrényű karorgonájának kipróbálására.

A tanácskozást megbeszélés zárta, melyen az előadók elsősorban a hallgatóságnak a szlovákiai orgonakultúra jövőjét firtató kérdéseire válaszoltak.

A konferencia és a személyes kapcsolatteremtés nyelve is túlnyomórészt a német volt. Az egykori Rosenberg rég elhunyt lakói az örökkévalóságból bizonyára mosolyogva szemléltek, amint szlovákok és magyarok nagy egyetértésben az ő nyelvükön cserélték ki gondolataikat az *általuk* megalapozott közép-európai orgonakultúra jövőjéről.

Enyedi Pál

Elhunyt Berki Feriz (1917–2006)

Berki Feriz protopresbyter 1917. december 31-én született Cattaróban (ma Kotor, Szerbia és Montenegró). Iskoláit szülőhelyén, valamint Szentesen és Budapesten végezte. 1936-ban beiratkozott az athéni egyetem teológiai karára, amelyet 1940-ben fejezett be. 1941 és 1952 között a Vallási és Közoktatásügyi Minisztérium ortodox ügyekért felelős referense volt, ezzel párhuzamosan pedig 1942 és 1945 között a budapesti Görögkeleti Hittudományi Főiskola igazgatója és tanára. I. Alexij patriarcha szentelte pappá a zagorszki Szent Háromság-Szent Szezgij-kolostorban, 1954-ben. Protoiereji címet kapott 1954. július 20-án. 1957-ben teológiai doktori címet szerzett az Eperjesi Ortodox Teológiai Karon. 1962-től visszavonulásáig a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa elnökségi tagja volt. Munkásságáért számos egyházi és világi kitüntetést kapott.

Feriz atya rendkívül termékeny irodalmi és fordítói munkásságot tudhatott magáénak. 1944-ben kiadta a Popovits István átyával közösen lefordított Aranyhajú Szent János Isteni Liturgiáját. 1946-ban jelent meg a Kánonok könyve, majd sorra napvilágot láttak liturgikus fordításai, amelyeket munkatársai, így Berki Zuárd

Illés és Tolmacsov Mihály lelkészek segítségével készített el; Liturgikon I–II. (1955), Imakönyv az ortodox keresztények számára (1956), Evchologion (1959), Hymnologion I–II. (1969). Vezetése alatt és szerkesztésével jelent meg a paptársaival együtt írt „Az Ortodox kereszténység” c. könyv. 1952-től felelős szerkesztője volt a Magyar Ortodox Adminisztratura hivatalos lapjának, az Egyházi Krónikának, amely a magyarországi- és külföldi Ortodox Egyházak életét érintő híradásai és cikkei mellett megszámlálhatatlan sok prédikációját, körlevelet, fordítását közölte le. Ezen írásából jelent meg egy átfogó válogatás „Az el nem ásott talentum” címmel 1985-ben. Cikkeivel jelen volt a hazai keresztény sajtó minden fontos orgánumban. Ökumenikus munkásságát a más keresztény egyházak és emberek iránti tisztelet és szeretet hatotta át: számos katolikus és protestáns pappal, teológussal, tanárral, újságíróval volt közeli barátságban.

www.magyarorthodoxia.org alapján

(Berki Feriz atya lapunknak megalapításától kezdve szerkesztőbizottsági tagja volt. Requiescat in pace!)